

Anmeldelser

Anne Schouenborg, *Informatik. En debatbog om anvendelse af informationsteknologi*, Herning: Systime, 1983, 160 s., 84,00 kr.; Stein Bråten, *Dialogens vilkår i datasamfunnet*, Oslo: Universitetsforlaget, 1983, 211 s., 148,00 kr.; Ole Fogh Kirkeby, *Teknologi & kontrol*, København: Akademisk Forlag, 1983, 194 s., 98,00 kr.; Jon Sundbo, *Informatik og plansamfund*, København: Akademisk Forlag, 1983, 152 s.; Peer Hull Kristensen and Rikard Stankiewicz (eds.), *Technology Policy and Industrial Development in Scandinavia*, Lund/Roskilde, 1982, 218 s.

Et af tidens store vækstområder er informationsteknologien. Det er i hvert fald det indtryk, man får af de mange bøger, der i det sidste par år har taget dette emne op fra forskellige synsvinkler og med ret forskellige målgrupper. Jeg skal i det følgende omtale fem bøger, som på så forskellig måde behandler aspekter af informationsteknologien og teknologisk udvikling i almindelighed. De kan formentlig stå som repræsentanter for en stor del af teknologilitteraturen.

Anne Schouenborgs *Informatik* sigter på at kunne bruges i undervisningen af 16-19 årige, vel især på gymnasie- og HF-niveau. Derfor er bogen bevidst meget bred i sin indgang til emnet, lige som fremstillingen af problemstillinger og emner hele tiden søges konkretiseret i form af tekstuddrag, der kan give grundlag for en videregående diskussion.

Kapitel 1 introducerer begreber og skitserer forskellige holdninger i den aktuelle informationsteknologidebat, nemlig liberalismen, teorien om den borgerlige offentlighed og marxismen. Fremstillingen må nødvendigvis være kortfattet, og måske er den også for svær for målgruppen. Kapitel 2 introducerer sammenhængen mellem teknik og bevidsthed, hvorved der etableres forudsætninger for kapitlerne 3-5, der behandler emnerne informatik og samfund, informatik og familieliv og informatik og fritid. Alene denne opremsning af emner viser, at forfatteren generelt søger at belyse emnet ud fra en humanistisk synsvinkel, hvilket også går igen i de arbejdsspørgsmål, der ledsager teksterne. Disse tekster imponerer i øvrigt ved at være udvalgt bredt og med ret stor idérigdom.

Kapitel 6 behandler emnet sprog og bevidsthed, der jo står meget centralt i hele datalogien og informationsteknologien. Her synes jeg nok, at fremstillingen er vel kort, lige som det kan diskuteres, om ikke dette emne med fordel kunne være placeret i starten af bogen. Bogens sidste kapitel indeholder materiale til skriftlig fremstilling, hvor forfatteren fornuftigt graduerer anvendelsen i forhold til målgruppens yngste og ældste grupper. Igen imponerer udvælgelsen af teksterne.

Jeg kan ikke endeligt vurdere bogens anvendelighed på gymnasie- og HF-niveau. Der er uden tvivl brug for en bog af denne type; men mit umiddelbare indtryk er, at bogen er ret svær at gå til og formentlig kræver nogen introduktion af en lærer, der også er kompetent på nogle af de mere tekniske sider af informationsteknologien.

Den norske sociologiprofessor Stein Bråten's *Dialogens vilkår i datasamfunnet* samler artikler skrevet over en tiårig periode. Undertitlen "Essays om modellmonopol og meningshorisont i organisasjons- og informasjonssammenheng" mere

Anmeldelser

Anne Schouenborg, *Informatik. En debatbog om anvendelse af informationsteknologi*, Herning: Systime, 1983, 160 s., 84,00 kr.; Stein Bråten, *Dialogens vilkår i datasamfunnet*, Oslo: Universitetsforlaget, 1983, 211 s., 148,00 kr.; Ole Fogh Kirkeby, *Teknologi & kontrol*, København: Akademisk Forlag, 1983, 194 s., 98,00 kr.; Jon Sundbo, *Informatik og plansamfund*, København: Akademisk Forlag, 1983, 152 s.; Peer Hull Kristensen and Rikard Stankiewicz (eds.), *Technology Policy and Industrial Development in Scandinavia*, Lund/Roskilde, 1982, 218 s.

Et af tidens store vækstområder er informationsteknologien. Det er i hvert fald det indtryk, man får af de mange bøger, der i det sidste par år har taget dette emne op fra forskellige synsvinkler og med ret forskellige målgrupper. Jeg skal i det følgende omtale fem bøger, som på så forskellig måde behandler aspekter af informationsteknologien og teknologisk udvikling i almindelighed. De kan formentlig stå som repræsentanter for en stor del af teknologilitteraturen.

Anne Schouenborgs *Informatik* sigter på at kunne bruges i undervisningen af 16-19 årige, vel især på gymnasie- og HF-niveau. Derfor er bogen bevidst meget bred i sin indgang til emnet, lige som fremstillingen af problemstillinger og emner hele tiden søges konkretiseret i form af tekstuddrag, der kan give grundlag for en videregående diskussion.

Kapitel 1 introducerer begreber og skitserer forskellige holdninger i den aktuelle informationsteknologidebat, nemlig liberalismen, teorien om den borgerlige offentlighed og marxismen. Fremstillingen må nødvendigvis være kortfattet, og måske er den også for svær for målgruppen. Kapitel 2 introducerer sammenhængen mellem teknik og bevidsthed, hvorved der etableres forudsætninger for kapitlerne 3-5, der behandler emnerne informatik og samfund, informatik og familieliv og informatik og fritid. Alene denne opremsning af emner viser, at forfatteren generelt søger at belyse emnet ud fra en humanistisk synsvinkel, hvilket også går igen i de arbejdsspørgsmål, der ledsager teksterne. Disse tekster imponerer i øvrigt ved at være udvalgt bredt og med ret stor idérigdom.

Kapitel 6 behandler emnet sprog og bevidsthed, der jo står meget centralt i hele datalogien og informationsteknologien. Her synes jeg nok, at fremstillingen er vel kort, lige som det kan diskuteres, om ikke dette emne med fordel kunne være placeret i starten af bogen. Bogens sidste kapitel indeholder materiale til skriftlig fremstilling, hvor forfatteren fornuftigt graduerer anvendelsen i forhold til målgruppens yngste og ældste grupper. Igen imponerer udvælgelsen af teksterne.

Jeg kan ikke endeligt vurdere bogens anvendelighed på gymnasie- og HF-niveau. Der er uden tvivl brug for en bog af denne type; men mit umiddelbare indtryk er, at bogen er ret svær at gå til og formentlig kræver nogen introduktion af en lærer, der også er kompetent på nogle af de mere tekniske sider af informationsteknologien.

Den norske sociologiprofessor Stein Bråten's *Dialogens vilkår i datasamfunnet* samler artikler skrevet over en tiårig periode. Undertitlen "Essays om modellmonopol og meningshorisont i organisasjons- og informasjonssammenheng" mere

end antyder en ret specifik synsvinkel på informationssamfundet. Og alligevel indeholder den også de "humanistiske" problemstillinger, som den først omtalte bog er skrevet udfra.

Bogen er opdelt i tre dele. Første del behandler datateknologien i en kulturel sammenhæng, specielt under kulturelle ændringer, og tager blandt andet spørgsmålet op om indflydelse i forbindelse med øget udbud og efterspørgsel af information og om datamodellers betydning for den menneskelige selvforståelse. Forfatteren fremfører blandt andet det synspunkt, at visse demokratiseringsbestræbelser gennem øget repræsentation og deltagelse i virksomheders styrende organer ikke vil mindske, men tværtimod øge, forskellene i indflydelse. Og mere generelt vil udviklingen af store datasystemer kunne styrke symboliteten (den, der har kapacitet til at få andre til at overtage bestemte virkelighedsdefinitioner) og styrke de i forvejen modelstærke ved, at de modelsvage overtager modeller udviklet på deres præmisser (s. 48-49).

Anden del behandler information og modelmonopol i organisationssammenhæng og diskuterer blandt andet, om edb-anvendelse kan udvide forståelsen på deltagerpræmisser, modstillet entydige ekspertpræmisser, og om forudsætningerne for at informationssystemer kan udvide virksomheders kreative horisont.

Tredie del undersøger vilkårene for ophævelse af modelmonopol og grundlaget for en "dialogisk" forståelse i forskningsformidling og i saglig debat. Her søges blandt andet tendensen til blindhed hos planlæggere og forskere forklaret ud fra en stræben efter en reduceret og sammenfattet indsigt. Og der peges på, hvordan informationsformidling må lægge op til en stimulerende tvetydighed. Stein Bråten opstiller således nærmest en moralkodex om, at beslutningers forudsætninger bør vurderes ud fra konkurrerende teorier, og datamateriale bør behandles ud fra konkurrerende modeller. Det er ikke et nyt krav til forskningen, omend indfrielsen halter en del bagefter. Det nye ved Bråtens fremhævelse af normen er, at den kan modvirke den styrkelse af skævheder i indflydelse, som datasamfundet ellers vil resultere i.

Stein Bråtens bog er ikke lettilgængelig, og det samme må siges om Ole Fogh Kirkebys *Teknologi & kontrol*. Undertitlen "teknologiens revolution – revolutionens teknologi" antyder, at bogen er skrevet inden for en marxistisk reference-ramme. Hensigten med bogen er at flytte bestemmelsen af teknologi hen til herredømmeforholdene mellem mennesker som det primære, hvorved forholdet mellem mennesker og natur bliver noget sekundært. På den måde bliver den centrale forståelsesramme Kooperationen, et begreb der behandles på bogens første godt 100 sider.

Selv om bogen placerer sig inden for en marxistisk ramme, adskiller den sig fra de fleste marxistisk inspirerede fremstillinger ved at koncentrere sig om arbejdsprocessens stofflige eller indholdsmæssige side. I øvrigt forstår bogen sig som et opgør med tre teknologi-paradigmer, nemlig ud over et borgerligt også et kapitallogisk og et marxistisk-leninistisk paradigme.

Som nævnt behandles kooperationsbegrebet i bogens første del. Det sker først og fremmest filosofisk-sociologisk på et ganske abstrakt plan, det vil sige uden intentioner om at udvikle instrumentale begreber. Det må siges at lykkes. Anden del er en ret kortfattet historisk gennemgang af Kooperationens eller rettere arbej-

derkontrollens former. Hele spørgsmålet om arbejderkontrol og dets placering i den internationale arbejderbevægelse kunne der her være gjort væsentligt mere ud af. Bogens tredje del er en form for tekstanalyse af Marx med henblik på en nyforståelse af hans teknologibegreb, det vil sige frigjort for alle borgerlige og marxistiske ideologiske forvridninger, og det er blandt andet i denne forbindelse den kapitallogiske position kritiseres. I bogens sidste del diskuteres og kritiseres industrisamfundenes forestillinger om arbejdskraftens status.

Bogen er blevet til inden for rammerne af et omfattende projektarbejde på Institut for teknologi, miljø og samfund på RUC, der igennem flere år har specialiseret sig i analyser af denne type. Desværre kan man frygte, at heller ikke denne bog vil komme ud til et bredere publikum.

Informatik og plansamfund af Jon Sundbo er på flere måder den mest omfattende og spændende af de her omtalte bøger. Emnet er ikke et fjernt informations-samfund, men en fase i den kapitalistiske samfundsformation, som forfatteren kalder plansamfundet, "fordi netop samfunds- og kapitalstyringen bliver det centrale element" (s.11). Bogens hovedsynspunkter er således, at kapitalismen ændrer karakter, uden at økonomiens og produktionens organisering bevæger sig ud over den kapitalistiske form, og at informatikken udover at være et automatiseringsinstrument også er et samfundsmæssigt styringsinstrument.

Bogens 11 kapitler kan opdeles i tre hoveddele. De første to kapitler introducerer emnet og belyser informatikkens årsager og funktionsmåder. Forfatteren opregner her fire hovedprocesser, hvorudfra informatikkens anvendelse kan belyses, nemlig en teknologiudviklingsside, udviklingen på varemarkedet, kapitalens styring og organisering samt statens forvaltning og styring af samfundet. Kapitlerne 3-6 belyser de hidtidige samfundsmæssige organisationsformer, samfundsstyringens ændring efter 2. verdenskrig, informatikkens muligheder og en ny administrativ organisationsform, der betegnes planokratiet. Jon Sundbo hævder her, at plansamfundet formentlig vil være præget af en større integrationstendens end det nuværende samfund, blandt andet vil den blandingsøkonomiske sammenkobling af offentlig og privat udvikles kraftigt, lige som centraliseringstendensen vil styrkes. Planokratiet forstås som en ny organisationsform, der langsomt vil afløse den hidtidige bureaukratiske administrative organisationsform, og mere vidtgående i det private erhvervsliv end i de offentlige administrationer, – dels på grund af disses større træghed, dels på grund af den politiske parlamentariske binding.

Bogens sidste fem kapitler behandler informatikkens betydning på bestemte samfundsområder, de politiske konsekvenser og modtendenser samt mulighederne for en politik for styringen af informatikken. De udvalgte samfundsområder er beskæftigelsen, arbejdsmarkedsudviklingen, den faglige kamp og klasseændringerne, og selv om forfatteren skriver ud fra en marxistisk samfundsforståelse, er diskussionerne absolut anvendelige for bredere kredse.

Kapitlet om de langsigtede politiske konsekvenser og modtendenser er nok det politologisk mest relevante. De konkrete emner er blandt andet samfundsudviklingsmodeller og statens muligheder for at føre en teknologi- og industripolitik. Forfatteren påpeger, at det politiske tanke- og sprogparadigme skifter, hvorved nye faggrupper vil få en stor magtstilling i samfundet. Dette kaldes teknokratiet, som imidlertid ikke er en ny herskende klasse, fordi det ikke har en fælles sam-

fundsmålsætning. Endvidere vil planlægnings- og informatiktendensen ikke medføre en stigende magtcentralisering til én enkelt gruppe, idet der fortsat vil være tale om en samfundspolitisk magtkamp. Her er kapitalen stadig stærkest på det økonomiske plan, men staten får stigende betydning "gennem overgangen fra relativ regulering til proaktiv planlægning" (s. 134). I forhold til denne udviklingstendens giver forfatterens diskussion af modtendenserne og styringen af informatikken ingen løsning. På grund af sin refleksion af de begrænsninger og muligheder, som et fremvoksende plansamfund giver borgerne individuelt og kollektivt, er bogens afslutning velegnet som grundlag for en diskussion af samfundets mulige og ønskelige udvikling.

Efter denne gennemgang af bøger om ny teknologi og dens samfundsmæssige konsekvenser kan det være hensigtsmæssigt at henvise til en behandling af teknologi og teknologipolitik i bredere og mere "traditionel" forstand. *Technology Policy and Industrial Development in Scandinavia* opfylder dette formål. Bogen, der består af indlæg fra et seminar i 1981, udkom allerede i 1982, men er fornylig genudsendt af et nystartet forlag på Institut for Samfundsøkonomi og Planlægning på RUC. Seminaret sigte var at bringe administratorer, industri- og fagforeningsfolk sammen med forskere for at få en bred diskussion af de teknologipolitiske problemstillinger i Skandinavien. Bogen afspejler denne bredde, idet dog indlæg fra Danmark og Sverige er overrepræsenteret, lige som Norge desværre ikke er repræsenteret.

Bogen indeholder tre store indlæg af Christopher Freeman, Hull Kristensen og Stankiewicz, hvori forskellige sider af teknologisk udvikling og innovation belyses, blandt andet ud fra de særlige forhold i små industrilande. Herefter følger fem mindre indlæg fra administratorer i Danmark, Sverige og Finland, der alle er mere historisk beskrivende end egentlig analytiske, men under alle omstændigheder velegnede til at give overblik og indblik i de enkelte landes forhold. Bogen afsluttes af fire indlæg fra de "interesserede parter, nemlig to indlæg af repræsentanter fra elektronikindustrien og to fra fagbevægelsen. Derved afspejles meget godt den korporative beslutningsform, der kendetegner store dele af dansk og svensk teknologi- og industripolitik.

Til trods for bogens "alder" og indimellem meget beskrivende karakter kan den stadig anvendes, blandt andet fordi indlæggene også fremstiller nogle principielle standpunkter (industri og fagbevægelse) ved siden af de mere teoretiske oversigter og diskussioner. Det skal afsluttende bemærkes, at selv om introduktionen retter noget op herpå, er indlæggenes svageste side de manglende forsøg på at forklare de forskellige teknologipolitikker i de behandlede lande.

Niels Chr. Sidenius

Anders Kjellberg, *Fackling organisering i tolv länder*, Lund: Arkiv förlag, 1983, 338 s.

Som led i et større forskningsprojekt, *Sverige under socialdemokratien 1932-76*, har Anders Kjellberg søgt at undersøge, hvorledes styrkeforholdene mellem arbejds-